

О.В. Гассий (Одеса)

МЕНТАЛЬНАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ СОБЫТИЯ: СХЕМА-СЦЕНАРИЙ СОЦИАЛЬНОГО СОБЫТИЯ

Проблема приобретения человеком знаний о мире, об отдельных фрагментах объективной реальности. Изучение механизма формирования ментальных репрезентаций, закономерностей конструирования и модифицирования ментальных репрезентаций на современном этапе, безусловно, является актуальным.

Традиционно понятие ментальная репрезентация было введено в научный оборот для описания процессов кодирования и классификации информации об окружающей действительности, усвоения и запоминания знаний.

Одной из форм ментальной репрезентации является когнитивная схема.

В когнитивной психологии термином "схема" обозначается структура, которая организует конфигурацию данных. «План, проект, структура, рамки, программа и т. д. во всех и в любом из этих значений содержит предположение, что схемы представляют собой когнитивные, умственные планы, которые являются абстрактными и которые служат руководством к действию, как структура для интерпретации информации, как алгоритм для решения проблем и т.д.» [11, с. 335].

О "схемах", как о структурах, которые организуют прошлые впечатления опыта и влияют на интерпретацию окружающей действительности одним из первых заговорил Ф. Бартлетт.

Многоуровневые когнитивные структуры, организованные по типу иерархической сети и включающие пространственные образы объектов С. Палмер обозначил, как "иерархические перцептивные схемы".

Два типа схем: пространственные и временные или «схемы ситуации» и «схемы-события», члены которых относятся к определённого рода информации и связаны тематическими отношениями описывает в своей теории Дж.-М.Мандлер.

Пространственные представления, сформированные под влиянием прошлого опыта, отвечающие за прием, сбор и организацию информации У. Найссер обозначает как "предвосхищающие схемы".

В исследованиях Э. Рош и её последователей когнитивная схема рассматривалась, как прототип - наиболее репрезентативный пример определённой категории.

Видимо, прототипические свойства формирования умственной активности имел в виду и Дж. Брунер, когда вводил термин "фокус", - схематизированный образ, отправная точка,

используемая человеком, при решении жизненных задач.

Первичная интерпретация стереотипной ситуации определяется, в частности, и такой разновидностью когнитивных схем, как фреймы. (М.Мински)

О когнитивной схеме, как о специализированной и детализированной умственной картине события, стереотипизированной форме хранения прошлого опыта: привычной последовательности событий, знакомого объекта, известной ситуации и т.д. говорит М.А. Холодная.

Для описания сходных феноменов американскими учёными Р. Шенком и Р. Абельсоном была предложена модель сценариев.

Сценарии, по Р.Шенку и Р.Абельсону, когнитивные структуры, способствующие воспроизведению временной последовательности событий, ожидаемых личностью и др.

Итак, обобщая существующее понимание феномена ментальной схемы, вслед за французским когнитивным психологом Ж.Ф. Ришаром [10] выделим основные характеристики схемы:

1. Схемы являются блоками знания, которые образуют неделимые и восстанавливаемые единицы в памяти, но в то же время автономные относительно других знаний. Схемы определяют контексты, в которых встречаются объекты и действия.

2. Схемы – это комплексные объекты, которые конструируются из концептов, действий, связей или схем, являющимися более общими, т.е. элементарных объектов.

3. Схемы – это общие и абстрактные структуры, приложимые к некоторому числу ситуаций, содержащие переменные.

4. Схемы выражают декларативные знания. Описывают организацию часть-целое и могут быть использованы с целью понимать, делать умозаключения, исполнять.

На наш взгляд, существующие современные подходы в исследованиях ментальных репрезентаций недостаточно полно раскрывают суть феномена ментальные репрезентации.

Открытым остаётся вопрос влияния социальных событий на процессы формирования и реконструкции ментальных репрезентаций.

Целью нашей статьи является изучение представленности социального события объективной реальности в виде социального события в субъективной психологической реальности, сформированной непосредственно субъектом, – в

ментальної репрезентації цього події.

Задачею нашого дослідження є виявлення відповідності структури і змісту реального соціального події структурі і змісту ментальної репрезентації цього події.

В якості моделі репрезентації події ми використовували модель сценаріїв, розроблену американськими ученими Р. Шенком і Р. Абельсоном [9, 10].

Для реконструкції структури і змісту ментальної репрезентації події ми застосували метод переказу сценарних історій і сценарне інтерв'ю.

В межах психології зазвичай подією розуміють частину об'єктивної дійсності, важливе подія, явлення або просте змінення. Подія пов'язана з діяльністю людей в суспільстві, їх взаємодіями, оперуванням об'єктами для досягнення певної мети. Подія може відбуватися в суспільній або особистій житті і в обов'язковому порядку має початок і кінець [11].

Для опису репрезентації подій і дійсних зазвичай використовується поняття схеми, в цьому випадку говорять про схему-скрипт або про схему-сценарій. Вперше це поняття було введено американськими ученими Р. Шенком і Р. Абельсоном.

Згідно Шенку і Абельсону, сценарій – структурована репрезентація події, яка представляє стандартну послідовність дійсних, розгортаючись в певному просторово-часовому контексті і підпорядкована певній меті.

Подібно іншим схемам, сценарій представляє собою організовану структуру знань, де частина передбачає ціле, а ціле є чимось більшим, ніж сума його частин.

Сценарій дозволяє передбачати всі обов'язкові компоненти, структуру, зміст події, породжує очікування відносно компонентів, послідовності дійсних, навіть коли вони експліцитно не задані.

Події самі по собі мають структуру. Подібно самим подіям реальності, сценарії структуровані, тобто вони складаються з підсценаріїв або сцен. Кожна сцена сценарія розпадається на ряд послідовних дійсних. В кожній сцені є центральний, найголовніший акт.

Вони характеризуються певною часовою і причинною послідовністю і є сегментами активності, кожен з яких може в свою чергу розглядатися як самостійна подія.

Сценарій складається з слотів і вимог, ніж

ці слоти можуть бути заповнені. Іншими словами, сценарій точно визначає ролі і ролі, а також обов'язкові і факультативні дії.

Сценарій має головний цільовий акт, який реалізує мету події, він є найважливішим, оскільки все подія направлено на реалізацію головного цільового акту.

В якості моделі репрезентації події ми використовували модель сценаріїв, розроблену американськими ученими Р. Шенком і Р. Абельсоном [9, 10].

В нашому дослідженні брав участь 32 людина. Чоловіки і жінки, громадяни України, в віці 20-55 років.

В відповідності з інструкцією випробуваним було запропоновано описати в типових діях подію «Свадьба», так як це подія традиційно проводиться в Україні.

Всі повідомлення-розповіді фіксувалися експериментатором по кожному випробуваному на окремому бланку.

Отримані результати, ми об'єднали в єдиний перелік дійсних, який склав 59 дійсних.

Отже, в результаті проведеного дослідження ми:

- Виявили перелік типових дійсних події;
- Виявили порядок виконання типових дійсних в часі;
- Виявили агентів дійсних: наречений, наречена, батьки, свідки, гості;
- Визначили головний цільовий акт події, який відповідає головній меті події – офіційна державна реєстрація стосунків між чоловіком і жінкою;
- Визначили головний фінальний акт події – реалізація цільового акту.

В результаті проведеного нами дослідження ми виявили наступний цікавий момент: для реалізації головного цільового акту події «Свадьба» «офіційна державна реєстрація стосунків між чоловіком і жінкою» беруть участь агенти дійсних – учасники події, які не мають безпосереднього стосунку до процесу реалізації головного цільового акту.

Це: держава; батьки; родичі; гості; персонал, обслуговуючий церемонію реєстрації події і проведення торжества; персонал індустрії «шопінгу» і розваг.

Ми передбачаємо, що в реалізації події «Свадьба» мають місце кілька цілей, належних різним учасникам події і підпорядкованих реалізації загальної єдиної головної мети події – «офіційна державна реєстрація стосунків між чоловіком і

женщиной».

Поскольку в одном событии тесно переплетены и согласованы цели многих участников события можно предположить, что каждая из целей, назовём её подцелью в рамках основного события, является основной целью участия в событии «Свадьба» для каждого конкретного участника или группы участников.

Итак, проведённое нами исследование и анализ полученных результатов позволяет сделать следующие выводы:

1. На основании рассказов испытуемых мы раскрыли содержание и структуру ментальной репрезентации события «Свадьба» на Украине.
2. Структура и содержание ментальной репрезентации события «Свадьба» – соответствует структуре и содержанию модели реального социального события «Свадьба».
3. Обнаружили цели разных участников, которые не соответствуют главной цели реализации события, но

подчинённые реализации общей единой главной цели события – «официальная государственной регистрация отношений между мужчиной и женщиной».

4. Цель каждого из участников события, назовём её подцелью в рамках основного события, на самом деле является основной целью участия в событии «Свадьба» для каждого конкретного участника или группы участников.

Таким образом, источником формирования ментальной репрезентации события «Свадьба» является реальное социальное событие «Свадьба».

В целом можно сказать, что результаты нашего исследования могут быть полезны в психологической антропологии, политической психологии, социальной психологии, в сфере образования и др. Более глубокие знания закономерностей конструирования ментальных репрезентаций могут найти широкое применение в регулировании на государственном уровне массовыми процессами, в международных отношениях, маркетинге, PR и т.д.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андерсон Дж. Когнитивная психология. 5-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.
2. Богданов Е., Зызыкин В. Психологические основы «Паблик Рилейшнз». – СПб.: Питер, 2003. – 208 с.
3. Гальперин П.Я. Основные результаты исследований по проблеме «Формирование умственных действий и понятий». – М.: МГУ, 1965. – 52 с.
4. Гейвин Х. Когнитивная психология. - СПб.: Питер, 2003. – 272 с.
5. Зимбардо Ф., Лайппе М. Социальное влияние. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.
6. Исследования по когнитивной психологии / Под ред. Е.А. Сергиенко. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 478 с.
7. Колісник О.П. Культура, ментальність і національний характер // Проблеми заг. та пед. психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – 2002. – Т. IV, ч. 1. – С. 104-111.

8. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. – М.: Прогресс, 1981. – 230 с.

9. Nelson K. Event knowledge // <http://www.ethnopsychology.narod.ru/libr/N-eng/Nelson-event.htm/>

10. Ришар Ж.Ф. Ментальная активность. Понимание, рассуждение, нахождение решений. Сокр. пер. с франц. Т.А. Ребеко. – М.: Издательство «Институт психологии РАН», 1998. – 232 с.

11. Ребер А. Большой толковый психологический словарь. Т. 2. – М.: Вече, АСТ, 2000. – 560 с.

12. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. 2-ое изд. – СПб.: Питер, 2004. – 384 с.

13. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – М., 1997. – 392 с.

14. Ядов В.А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности // Мир России. – 1995. – № 3. – С. 10-17.

Подано до редакції 02.06.08

РЕЗЮМЕ

Феномен ментальной репрезентации описывается с позиции когнитивного подхода В статье на примере известного события выявлена специфика содержательных и структурных характеристик ментальной репрезентации события.

Продемонстрировано соответствие структуры и содержания реального социального события структуре и содержанию ментальной репрезентации этого события.

РЕЗЮМЕ

Феномен ментальної репрезентації описується з позиції когнітивного підходу В статті на прикладі

відомої події виявлена специфіка змістовних і структурних характеристик ментальної репрезентації

події. Продемонстрована відповідність структури і ментальної репрезентації цієї події.
змісту реальної соціальної події структури і змісту

SUMMARY

The article presents the phenomenon of mental representation from the positions of the cognitive approach. At the example of a known event it ascertains specificity of content and structural descriptions of

mental representation of the event. It also demonstrates accordance of structure and contents of a real social event to those of mental representation of it.